

EGY ISPOTÁLY MŰKÖDÉSÉNEK KEZDETEI A 12–13. SZÁZAD FORDULÓJÁN ANGERS-BAN

A 12. század utolsó negyede látványos megújulást hozott a karitatív intézményhálózat terén Anjouban.¹ Megújulásról beszélhetünk, ugyanis a 11. század második felében gyarapodni látszó kezdeményezések a századfordulót követően elakadtak. A II. Plantagenet Henrik uralkodásának második felében kapott újabb lendület háttérben felfedezhető az uralkodó ezirányú érdeklődésének erősödése, egyes városok lakosainak aktív szerepe éppúgy, mint a III. lateráni zsinat egyes határozatainak ösztönzése. Angers-ban a Szent János ispotály alapítását megelőzően néhány tekintélyes városi monostor *infirmáriája*², a 11. század közepén kifejezetten szegénygondozás céljából létrejött Toussaint³ apátság, valamint a város északi szélén található leprásház végzett karitatív jellegű tevékenységet. A 12. század második harmadától gyors ütemben gyarapodó város számára ez egyre kevésbé tűnt kielégítőnek. Ezt a hiányt igyekezett pótolni a Plantagenet udvar kezdeményezése, mely hamarosan nem csupán a rászorulókat vagy az adományozókat, de a Szentszék figyelmét is magára irányította.⁴

Az angers-i Szent János ispotály középkori történetét tekintve a legjobban dokumentáltak közé tartozik Nyugat-Franciaországban.⁵ A gazdag és időrendben haladva lényegében egyenletesen bővülő forrásanyag mégis számos szempontból feldolgozatlan maradt.⁶ Az alábbiakban az ispotály történetének első, mintegy harminc évét szeretném végigtekinteni annak létrejöttétől 1209-ig, az első választott perjel (*prior*) haláláig.

¹ AVRIL, J.: *Le gouvernement des évêques et la vie religieuse dans le diocèse d'Angers (1148–1240)*, Lille 1981, 334–336, 494–497.

² Saint-Serge; Saint-Aubin; Notre-Dame de la Charité (Ronceray).

³ COMTE, F.: *L'abbaye Toussaint d'Angers des origines à 1330*, Angers 1985.

⁴ Az ispotály számára kiállított első privilégiumlevél III. Sándor pápától való (1181): PORT, C.: *Inventaire des archives anciennes de l'Hôpital Saint-Jean d'Angers*, Paris-Angers 1870, 1870. n° 3; majd ezt követte nem sokkal később III. Ince bullája (1208): uo. n° 44.

⁵ Levéltári anyaga majdnem teljes egészben az Angers-i megyei levéltárban H Supplément jelzet alatt található (továbbiakban: A. D. M-L. Hs). A forrásanyag inventáriumát Célestin Port, a levéltár múlt század második felében működő munkatársa majd igazgatója készítette el csatolva hozzá egy előtanulmányt és 183 kizárólag 12–13. századi oklevél átiratát: PORT, i. m.

⁶ Korai történetére vonatkozóan Port-nak az inventáriumhoz csatolt előtanulmányában foglaltakon kívül az ispotály működésével foglalkozik még: BIENVENU, J.-M.: „Pauvreté, misères, et charité en Anjou aux XIe et XIIe siècles”, *Le Moyen Age* 73 (1967), 209–216; AVRIL, i. m. 497–519.

Az ispotály alapításának pontos dátumát ugyan nem ismerjük, ám az nagy biztonsággal 1175 környékére helyezhető.⁷ Magának az alapítónak a megnevezése annyiban problematikus, hogy egyes források II. Henrik angol királyt (és Anjou grófját),⁸ mások sénéchalját, Étienne Marchay-t⁹ jelölik meg. Mindezt többen¹⁰ pusztán a kezdeményezés és a végrehajtás elkülönülésének tudták be, ami véleményem szerint annyiban finomítható, hogy a kétségtől az uralkodó kezdeményezésére cselekvő sénéchal saját vagyonából is sokat áldozott az intézményre.¹¹

Az alapítást követő két évtizedben a forrásokban folyamatos a grófi adminisztráció jelenléte. Értendő ez alatt értékes adományozói tevékenysége,¹² oklevélkibocsátása más kívülálló („harmadik személy”) által tett adomány estén,¹³ peres eljárásokban történő bíraskodása.¹⁴ Szembetűnő ezenfelül, hogy az ispotályra vonatkozó 12. századi anyagban a tanúk listáján szinte mindenütt szerepel vagy maga a sénéchal, vagy a gróf *capellanus* illetve angers-i prévot-ja, több családtagjuk és hűbéresük jelenlétében. Az uralkodói befolyás más minőségben is megfigyelhető: egy 1183-as oklevélből kiderül, hogy a sénéchal, illetve annak hivatalbéli örökösei rendelkeztek az ispotály élére állított négy pap kinevezésének jogával, akik az intézmény területén (de csakis ott) parochiális jogokkal bírtak.¹⁵ Kivételt jelentett ez alól a hét fő egyházi ünnep, amikor az *oblatiok* a közvetlen szomszédságban elhelyezkedő Ronceray apátságot illették.¹⁶

A kezdetekről szólva megkerülhetetlen tehát egy további, második tényező, a Notre-Dame de la Charité (Ronceray) női bencés monostor szerepe. A Szent János ispotály a Maine folyó partján a kora középkori *civitas andegavensissis* szemben levő oldalon található. A városrész (melynek későbbi neve Doutre), javarészt kézművesek és kereskedők lakta terület volt már a 12. században. Leszámítva a várostól jóval kívül eső Szent Miklós apátságot és annak birtokait, az egész terület a Ronceray apátság paro-

---

⁷ Az ispotály első írásos említése, 1181 januárjából származik és az abban alapítóként megnevezett (*fundator et compositor*) Étienne Marchay sénéchal 1174-től volt az említett tisztségben tisztségben. (PORT, i. m. n° 3)

⁸ PORT, i. m. n° 4, 5, 6.

⁹ PORT, i. m. n° 11, 12, 15.

¹⁰ PORT, i. m. introd. IV., AVRIL, i. m. 498. 24. jegyz.

¹¹ PORT, i. m. n° 12, 15.

¹² PORT, i. m. n° 4, 5, 6, 14, 15, 22.

¹³ PORT, i. m. n° 11.

¹⁴ PORT, i. m. n° 10, 41; a forrásokban először 1200-ban felbukkanó ún. Johannita perben (ld. alább): BOUSSARD, J.: *Le comté d'Anjou sous Henri Plantagenet et ses fils (1151–1204)*, Paris 1938, n° 10.

¹⁵ PORT, i. m. n° 7.

¹⁶ „*Preterea in his septem sollennitatibus, in Natali Domini, in Pascha, in Pentecoste, in primo festo sancte Trinitatis post pentecostem, in festo sancti Laurentii, in Assumptione beate Marie, in festo Omnium Sanctorum quicquid ab omnibus parochianis beate Marie tam in capella quam in elemosinaria ad manus sacerdotum ad omnes missas oblatum fuerit, canonicorum et sanctimonialium beate Marie erit...*” Uo.

chiája és javarészt az ugyanő feuduma volt. Az ispotály alapítása során itt kapott jelentős területet, melynek értékét tovább növelte az a tény, hogy a később, az 1230-as és 40-es években megépülő városfalon belültre került. Jóllehet a sénéchal gondoskodott róla, hogy a kapott területért kárpótolja az apátságot, a születő ispotályt pedig irányában tehermentesítse,¹⁷ a Ronceray feudális alapokon nyugvó autoritása ezzel nem szűnt meg. Lévéen földesúr, a tőle kapott telkek után a neki járó cenzustól¹⁸ sem tekintett el, ami pedig még fontosabb, gyámságát az ispotály felett egészen a 16. századig megtartotta.¹⁹ Ami a kezdeti évtizedekben tapasztalható befolyását illeti, arról lényegében két oklevél tesz részletesebb említést. Az első a már jelzett 1183-as, a másik 1209-ből²⁰ származik. Ezekből kiderül, hogy a női bencés apátság részben parochiális, részben feudális joga okán igyekezett az ispotályt függésben tartani. Plébániai jogát említve az imént már utaltam bizonyos ünnepi *oblaiók* visszatartására. Ezenfelül a Ronceray nem mondott le azokról a járulékokról sem, melyek az ispotályba költöző, ám az ő plébániájához tartozó lakosok után élvezett.²¹ Az apátság igyekezett az ispotály miserendjét is a sajátjához igazítani, oly módon, hogy a kórház kápolnájában celebrált mise csakis a sajátjának befejeztével kezdődhetett.²²

A feudális alapon létesített függő viszonyt jól illusztrálja a perjel (*prior*) megválasztásának rendje, vagyis az apátnő jóváhagyásának szüksége. Az így újonnan megválasztott méltóság hűségesküt tett, mely magában foglalta az apátság feudális jogainak tisz-

---

¹⁷ „*Stephanus siniscallus dedit monialibus et canonicis XL libras ad redditus emendos*”: PORT, i. m. n° 7. (1183), „*ad petitionem Stephani senescalli Andegavensis, fundatoris elemosinarie, donavimus in perpetuum libere et absolute quiete totum illud spatium terre, ubi nunc sita seu fundata est ipsa elemosinaria cum appendiciis suis...*”: PORT, i. m. n° 12. (1188) Ugyanez az oklevél további szomszédos telkek átengedéséről tudósít. Ezek egyik része folyópart mentén a Doure központi része felé esett. Ez annál is értékesebb mivel a Maine fölött elhelyezkedő, ekkor még egyetlen hídoz juttatta közelebb az ispotályt. *Pro hac autem donatione et concessione habuimus de Stephano predicto tres arpentos vinee et unum pressorium apud Charle (ma Challe) in excambiis. Et preterea habuimus (ti. Ronceray) C libras Andegavenses de denariis Stephani, unde nos incepimus facere quamdam nostram domum que vocatur infirmaria. Et preterea idem Stephanus fecit nobis pressorium nostrum totum de novo in clauso nostro juxta murum elemosinarie.* (Uo.)

¹⁸ Három további telekért és már rajtuk lévő melléképületekért az apátság évi 13 solidust és 9 dénárt szedett. (Uo.)

¹⁹ A Ronceray apátság kései befolyására valamint az ispotály 16. században véglegesült városi kézbe kerülésére vonatkozóan ld.: CHAUMOT, F.: „L'Hôpital Saint-Jean-l'Évangéliste d'Angers: Typologie d'une crise hospitalière (1407–1559)”, in *121e Congr. Soc. Hist. Scient*, Nice 1996, 251–264.

²⁰ PORT, i. m. n° 42.

²¹ „*Si quis parrochianorum beate Marie vel infirmitate vel paupertate in elemosinariam delatus fuerit et obierit, si aliquas possessiones habuerit, quas elemosinarie det, de quibus parochialia jura possint reddi, elemosinaria parochialia jura de eo sancte Marie reddet.*” PORT, i. m. n° 7.

²² Uo.

teletben tartását, valamint egy arra vonatkozó ígéretet, hogy az ispotály más egyházi intézmény alá rendelését semmi módon nem támogatja.²³ A fentiekből következik, hogy a perjel világi beiktatása is az apátnő hatáskörébe tartozott, és csupán annak megtörténte után iktatta be őt a püspök *in spiritualibus*.²⁴ Ellenőrzési joga volt az apátnőnek az ispotály pénzügyi elszámolását illetően is.²⁵ A feudális kapcsolatok horizontális jellegét mutatja ugyanakkor a szükség esetére fenntartott a kölcsönös segélynyújtás ígérete. Az említettekhez azonban hozzá kell tenni, hogy a források alapján a 13. században ez a függő viszony kevés hangsúlyt kapott, azaz az ispotályból nem vált filiálé. Sokkal inkább egy javarészt önálló, ráadásul igen gazdag karitatív intézményt látunk viszont a 13.-14. század fordulóján. Kérdés, mivel magyarázható a Ronceray apátság bizonyos mértékű „háttérbe vonulása”? Véleményem szerint a kérdést érdemes megfordítva is feltennünk, azaz, hogy miért volt fontos 1209-ben a viszonyrendszer ilyen alapos írásba foglalása?

Úgy vélem, erre komoly okot adhatott a johannita lovagrend angers-i megjelenése. Igaz, a johanniták első rendháza Angers-ban 1206-tól²⁶ dokumentálható, a városban azonban már korábban megpróbáltak vagyont szerezni. Az alapítás nehézségein már túljutott, látványosan gazdagodó ispotály pedig élénk vonzerőt jelenthetett. A már fentebb említett, 1200-ból származó forrás²⁷ szerint az ispotályt elfoglalták,²⁸ ami természetesen a Ronceray apátságot is érzékenyen érintette. Az oklevél szerint Hersende apátnő először Földnélküli Jánosnál tett panaszt. Bár az incidens pontos időpontját nem ismerjük, annyi azonban valószínűsíthető, hogy az legkorábban a rendelkezésünkre álló oklevél kibocsátását megelőző évben történhetett. Az ugyanis nehezen képzelhető el, hogy az apátnő az esetet követően évekig, vagy akár hónapokig tétlen maradt. Feltehető természetesen, hogy a Ronceray, mielőtt János királyhoz fordult, alsóbb fórumokon keresett jogorvoslatot, de ennek sem nyoma nincs, sem különösebb értelme nem lett volna, ismerve az ellenfél hatalmi pozícióit. A johanniták számára pedig az időpont azért is volt kedvező, mert a századforduló komoly felfordulást hozott Anjou-

---

²³ „*In ecclesia beate Marie constitutus jurabit, se observandum honorem et justiciam abbatiæ...*” majd kicsit lejjebb: „*Cum secundum illibatam consuetudinem totius Andegavie, sepe dicti fratre elemosinarie compelli possent per abbatissam ad distrahendas possessiones in feodo abbatiæ acquisitas a tempore fundationis ipsius elemosinarie.*” PORT, i. m. n° 47. Jelzi: AVRIL, i. m. 513.; „...*in presentia abbatisse et fratrum jurabit, quod nulla ratione impetrabit nec etiam pro posse suo sustinebit quod elemosinaria alicui alio monasterio vel ecclesie vel cuicumque religioni subiciatur.*” (Uo.)

²⁴ Uo.

²⁵ „...*abbatissa intererit computationibus et reddendis rationibus expensarum vel per se vel per aliquem de clericis suis, si in persona propria non poterit interesse.*” (Uo.)

²⁶ Archives Départementales de la Vienne, H 3 104.

²⁷ BOUSSARD, i. m. n° 10.

²⁸ „*domum que Elemosinaria vocatur violenter intrusi occupaverant*” (Uo.)

ban, részint az Oroszlánszívű Richárd halálát követő „káosznak” köszönhetően, részint az angers-i püspök legitimitása körül folytatott vita okán (ez utóbbi: 1199–1201).²⁹

Földnélküli János az újonnan beiktatott sénéchalhoz; Guillaume des Roches-hoz utalta vissza az ügyet, aki rövid úton a Ronceray apátság javára hozott ítéletet.³⁰ A pereskedésnek ezzel azonban nem lett vége, ugyanis a rákövetkező években az ügyben még több ítélet született.³¹ A Ronceray csupán 1204–05-től lehetett nyugodtabb afelől, hogy a johanniták lemondtak kezdeti terveikről.³² Mindezek tükrében nem véletlen tehát, hogy 1209-ben az apátság makacsul ragaszkodott jogainak részletes dokumentálásához, valamint annak megelőzéséhez, hogy bárki közreműködésével az ispotályt „idegen” kézre juttassák.³³

Az intézmény működésére vonatkozóan igen értékes forrás az a szabályzat (*institutio*), amely igen korán, a 12. század végén vagy a 13. század legelején született.³⁴ Ennek részletesebb elemzésével többen³⁵ is foglalkoztak már, így az alábbiakban csak a legfontosabbak jelzésére szorítkozom.

Mindenekelőtt fontos tisztázni, hogy esetünkben – ahogy az a középkorban gyakran előfordult – egy összetett rendeltetésű karitatív létesítményről beszélhetünk. Az ispotály egyszerre működött felszentelt templomként,³⁶ kórházként, szegényházként és mint szeretetotthon, ahol nemegyszer gazdag javadalmasokkal is találkozunk. Az intézmény ajtaja megszorításokkal ugyan, de a legtöbb rászoruló számára nyitva állt. Nem nyertek viszont bebocsátást a leprások (*leprosi*), vakok (*orbati*), nyomorékok (*ardentes*), csúszban szenvedők (*contracti*), megcsonkított vagy megbélyegzett gonosztevők (*latrones mutilati vel signati*), kitett gyermekek (*pueri expositi*). A korlátozás ugyanakkor nem érintette a várandós nőket. Az ajtón kopogtatót bármikor fogadni kellett, s ezenkívül hetente kétszer (csütörtökön és szombaton) maguk küldtek a városba embereket a betegek felkeresésére.

---

²⁹ BOUSSARD, *i. m.* 90–93.

³⁰ „Cum autem presentes essent Hospitalarii, nec ad proposita responderent, nec esset etiam qui reclamaret, justum visum est sapientibus qui aderant abbatisse adjudicandum esse possessionem Eleemosinarie et omnium rerum Eleemosinarie pertinentum.” (Uo.)

³¹ MARCHEGAY, P.: *Trois lettres á M. M. les administrateurs des hospices d'Angers concernant le chartrier, le cartulaire et le fondateur de l'hôpital Saint-Jean l'Evangeliste*, Les Roches-Baritaud 1877.

³² A vita véglegesen csak 1232–33-ra rendeződött azzal, hogy az ispotály vagyonának egy kis hányadát átadta a lovagrendnek. PORT, *i. m.* n° 150, ennek királyi (IX. Lajos) megerősítése: Bibl. Mun. d'Angers, ms., 1155 f. 52.

³³ ld. 18. jegyzet.

³⁴ PORT, *i. m.* n° 183.

³⁵ PORT, *i. m.* Introd. VI–VIII.; BIENVENU, *i. m.* 209–214.; AVRIL, *i. m.* 504–512.

³⁶ Az 1181-es pápai kiváltságlevél interdictum esetén is engedélyezte mise celebrálását: „Cum autem generale interdictum terre fuerit, liceat vobis clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, supressa voce, divina officia celebrare.” PORT, *i. m.* n° 3.

Az *Institutio* szerint az ispotályban összesen tíz klerikus működhetett. Segítségükre volt a továbbiakban (legfeljebb) tíz nővér és tíz szolgáló testvér, ez utóbbiak laikusok. A perjelt a sénéchal által jelölt és jövedelemmel ellátott négy szerpap közül választotta a közösség (*societas*), a Ronceray apátnőjének jóváhagyásával. Tagjai engedelmességi, szüzességi és szegénységi fogadalomban, valamint ezt kiegészítve a szent ágostoni regula szerint éltek. Részletesen szabályozták az ispotály belső működési rendjét, rögzítették az előírások vagy a fogadalom megszegésének következményeit. Különös figyelmet szenteltek a pénzügyi és gazdasági ügyek intézésére, amivel lehetőség szerint világi szolgálótestvéreket bíztak meg. Nevük a korabeli szokincsből kölcsönözve *bailli* volt.³⁷

Az alábbiakban, ehhez kapcsolódóan, az ispotály javadalomgyarapodását szeretném közelebbről megvizsgálni működésének első harminc évében. Ide vonatkozóan mintegy negyven oklevél áll rendelkezésünkre. Ezek egy része ugyan leginkább topográfiai jellegű munkákhoz adhat támaszt, összességében azonban számos értékes információt kaphatunk az adományozók kilétét, a vagyonátruházás jellegét és tárgyát vagy épp – az ispotály részéről – a javadalomgyarapítás módozatait illetően.

Az ispotály birtok- és jövedelemszerzésnek alapját az adományok képezték. A *donatiók* tartalmukat tekintve igen változatosak, azok alapos tipologizálására azonban a jelen terjedelmi keretek miatt nem vállalkozhatom. Néhány alapvető probléma jelzése azonban megkerülhetetlen.

Elsőként azok kilétét szeretném megvizsgálni, akik valamilyen módon vagyonhoz juttatták az ispotályt és az semmiképp nem tekinthető adás-vételnek vagy hiteltörlesztésnek. Ez szám szerint 43–45 személyt érint, attól függően, hogy közülük kettőt melyik csoportba sorolunk. Fontos azonban hozzátennünk, hogy egy oklevélen belül találkozhattunk két vagy akár mindhárom esettel is.³⁸

1. Az adományozók személyét és társadalmi rangját tekintve a legelőkelőbb az alapítás kezdeményezője, II. Plantagenet Henrik.³⁹ Meglepő viszont, hogy később sem Oroszlánszívű Richárd, sem öccse, János neve nem bukkan fel az adományozók közt. Ugyanez megfigyelhető Anjou Capeting kézre kerülése (a 13. század első évtizede, véglegesen 1214) után is, tudniillik ez esetben Anjou Károly az első, aki újból adományokat tesz az ispotálynak.⁴⁰ Fellelhető viszont az adományozók listáján Konstancia, Bretagne hercegnője, aki két ízben is jelentős sójövedelemhez juttatta az ispotályt.⁴¹

---

³⁷ Uo.

³⁸ Adás-vétel, hiteltörlesztés és adományozás együttesen: PORT, *i. m.* n° 35.

³⁹ Ahogy azt a bevezetőben jeleztem, Henrik karitatív célú kiadásai uralkodásának második felében váltak jelentőssé Anjouban. Ennek következtében számos ispotály illetve leprásház létesül Anjou és Maine grófságokban a 12. század harmadik harmadában (Le Mans, La Flèche, Angers, Château-Gontier). ld. AVRIL *i. m.* 334–335, 494–497.

⁴⁰ A. D. M-L. Hs A1 f. 4.

⁴¹ PORT, *i. m.* n° 19, 21.

Fia, Artur 1199 októberében Bretagne hercege és Anjou grófja titulussal a beaufort-i erdőben (Anjou) birtokolt *calefagiumát* adományozza a Saint-Jeannak.⁴²

Az első harminc évben tett *donatiók* hozzávetőlegesen 40%-a helyi arisztokráciától vagy legalábbis jómódú birtokosoktól származik. Mintegy 16–19 adományozót sorolhatunk ide. A besorolást nyilvánvalóan több információ segítségével lehet csak megkísérelni. A név alapján ugyanis gyakran nem lehet a társadalmi rangot megállapítani, mivel ekkorra még viszonylag kevés, több generáción át nyomon követhető családi „lignage” alakul ki Anjouban. Mindenesetre ezen kevesek közé tartozik Maurice de Craon, Gautier de Monsoreau, Guillaume de Tigné, akik szerepelnek az adományozók közt.⁴³ Ugyan nem helyi gyökerű, de a jómódú birtokosok közé tartozik még az alapító Étienne Marchay és fia, Philippe de Ramefort.⁴⁴ Más esetekben a név kíséretében található *dominus* (vagy esetenként *miles*) megnevezés, a századfordulón még nem oly gyakori saját oklevélkibocsátás és pecséthasználat, esetleg az adományozott birtok vagy jövedelem nagysága (így például falu- vagy tizedadományok) is irányadó lehet. Informatívak továbbá azok az oklevelek, melyekben tisztán rálátunk egy hűbéri láncolatra. Ezek általában adományozással társított megerősítések, azaz egy hűbéres által tett *donatiót* ura megerősíti és bővíti.

Nehezebb a dolgunk az alsóbb rétegek (több mint 50%) pontos behatárolásakor. Itt 9 esetben (az összes adományozó 20%-a) világos csak, hogy egy kisebb birtokkal rendelkező hűbéresről vagy lovagról (*miles*) van szó. Dokumentumainkban a *donator* neve mellett 1209-ig egy esetben sem találkozunk *civis* vagy *burgensis* jelzővel, jóllehet a fogalom okleveles anyagokban is ismert és korlátozott mértékben használt volt a 11. század vége óta; a 13. században pedig számos alkalommal előfordul az adománytevők neve mellett. Mindez természetesen nem jelenti a városiak érdeklődésének hiányát. Erenburge, Silvestre Pelletier (*Pelliparius*) felesége az 1180-as évek végén két Angers-ban, a Doutre-on található házat ad az ispotálynak két és fél arpentum szőlő kíséretében.⁴⁵ 1207-ben Hodeburge, Geoffroy Charpentier (*Carpentarius*) leánya csupán atyai örökségéből három Angers-i házat és a város közelében három *arpentum* szőlőt ad a Saint-Jeannak, más adományokkal kiegészítve.⁴⁶ Ez esetekben nyilvánvaló, hogy jómódú polgárokról van szó. A legtöbb esetben azonban pusztán a név és az adomány ismeretében nem következtethetünk az illető anyagi helyzetére és társadalmi rangjára. Valószínűsíthető ugyan, hogy Angers-ban vagy a környező településeken laktak, némi befektetéssel bírtak, elsősorban az agráriumban, további pontosítások azonban a források alapján nem tehetők.

---

⁴² PORT, *i. m.* n° 24.

⁴³ M. de Craon: BNF Coll. Dom Housseau, n° 2140; G. de Monsoreau: *Port, i. m.* n° 45.; G. de Tigné: A. D. M-L. Hs B31 f. 1.

⁴⁴ PORT, *i. m.* n° 12, 15, 22, 25.

⁴⁵ PORT, *i. m.* n° 14.

⁴⁶ A. D. M-L. Hs B 28. s. n.

Végezetül megjegyzendő, hogy egyházi intézményektől egyáltalán nem, klerikusoktól összesen négy adomány származik. Ezek közül kettő az Angers-i Saint-Martin királyi káptalan két kanonokától, Geoffroy de Perray-tól és Geoffroy de Boloire-tól.⁴⁷ A másik két esetben pusztán annyit tudunk, hogy az illetők klerikusok voltak és adománnyal együtt csatlakoztak az ispotály szolgáló közösségéhez.⁴⁸

Érdemes röviden kitérni az adományt tevők nemi megoszlására is. A férfiak dominanciája nem elsőprő. Tizenöt adományozó nő, tehát az adományozók 33%-a. Természetesen nem számoltam ide azokat az eseteket, amikor a feleség (egyedül vagy más családtagok társaságában) pusztán beleegyezését adja férje adományozásába, itt jobbra ugyanis csak közvetett anyagi érdekeltsége tűnik evidensnek. A fent említett tizenöt esetben viszont özvegyként, (esetleg egyedülállóként) vagy férjes asszonyként ruházza át az ispotályra önnön iniciatívájára saját örökségét. Ez az elhanyagolhatónak nem minősíthető arány a nők társadalmon belüli bizonyos önállóságát jelzi.

2. Az adományok tárgyukat tekintve vagy ingatlanok, vagy javarészt pénzben meghatározott- jövedelmek. Az ispotályra hagyott ingóságokkal az okleveles anyagban ekkor még nem találkozunk. Az adományozott ingatlanok közt igen gyakran szerepelnek szőlőültetvények, szántóföldek, legelők. Ezek nagysága ugyan változó, mégis egy viszonylag szűk intervallumba helyezhető; terjedelmük döntő többségben 1 quarteria és 7 arpentum közt mozog. Kivételt képez az a 20 arpentum szőlő Angers közelében, amit Geoffroy de Sancé⁴⁹ és fivére adományoztak az ispotálynak évi három solidus szolgáltatmegváltás terhe mellett, vagy Marie de Maille⁵⁰ nemesasszony (*domina*) adománya, a Fontaine-Bourreau (Anjou) nevű falu a hozzá tartozó földekkel, legelőkkel és tizeddel.

Ezenfelül szép számmal fordul elő házak, illetve különféle gazdasági épületek eladományozása. Ezek szinte kizárólag Angers-ban vagy annak közelében található, egy 20 km-es sugarú körzeten belül. Egyetlen kivétel az a ház, amely Saumur (Angers-tól 45 km-re keletre, a Loire partján) város piacterén található, s amit a 13. század elején ismeretlen adományozótól kapott az ispotály.⁵¹ Érdemes továbbá megjegyezni, hogy az Angers-ban található házak (összesen hét) mindegyike úgyszintén igen forgalmas és jelentős kereskedelmi tevékenységet bonyolító részekben található, így a Maine folyó felett átvezető ún. nagy hídon⁵², a Saint-Nicolas,⁵³ a Baudriere, és a Lionnaise⁵⁴ utcákban.

---

⁴⁷ Perray: PORT, *i. m.* n° 32; Boloire: A. D. M-L. Hs B 30. f. 2.

⁴⁸ PORT, *i. m.* n° 13, 34.

⁴⁹ PORT, *i. m.* n° 33.

⁵⁰ PORT, *i. m.* n° 30.

⁵¹ A. D. M-L. B 156 f. 2.

⁵² A. D. M-L. Hs. B 28; PORT, *i. m.* n° 35.

⁵³ PORT, *i. m.* n° 14.

⁵⁴ PORT, *i. m.* n° 43.

A későbbiekre nézve igen komoly gazdasági jelentőséggel bírt az a kizárólag kőből épült híd és zsílip, ami az egyik alapító, II. Henrik révén került az ispotály teljes jogú tulajdonába.⁵⁵ Az építmény, a 13. század első felében épült angers-i városfal nyomvonalába illeszkedett a Maine folyó felett. Megléte ugyan semmi változást nem hozott a városi közlekedésben, lévén, hogy nem kötötte össze a két partot, viszont a 13. század folyamán három malmot is hozzá illesztettek, aminek következtében az ispotály a 14. század elejéig az egyetlen intézmény volt, amely malmokkal rendelkezett a városon belül.

Egyes ingatlanok, így például a szőlőültetvények, szántóföldek jövedelmeztetése esetenként komoly befektetéseket igényelt. Házak, melléképületek esetében ügyelni kellett a rendszeres karbantartásra. Természetesen az ispotálynak lehetősége volt továbbítani a szerzett ingatlanokat évi census fejében, ám nem biztos, hogy azonnal akadt érdeklődő. Ez esetben kívárni kényszerült, ami anyagilag semmiképp nem volt jövedelmező számára. Sajnos a forrásokból e tekintetben igen keveset szűrhetünk le. Az első harminc évben ugyanis szinte egyáltalán nincs forrásunk arra vonatkozóan, hogy az ispotály mit tett a neki adományozott vagy általa más úton szerzett birtokokkal. Mindez két okból is nagyon meglepő: egyrészt később, a 13. században se szeri se száma a koncessziós okleveleknek, másrészt egy, az 1230-as évek második feléből származó censusjegyzék⁵⁶ bevételi részében nagyon sok olyan birtokot találunk, melyek dokumentálhatóan 1209 előtt kerültek az ispotály kezére.

Azonnal és kiszámítható rendszerességgel gyümölcsözött viszont az az adomány, mely konkrét jövedelem formájában jelentkezett. Ezek döntő része Angers környéki földek, vagy a városban található épületek birtoklása fejében fizetett census volt. Értékük ritkán haladta meg az évi egy fontot, de az alapító Étienne Marchay adományát leszámítva a legnagyobb összeg is „csupán” évi 40 solidus volt, amit az adományozást megelőzően Érenbourg de Torigné szedett a püspöki palota szomszédságában (Porte Angevine) lévő piac egy *stallumára*.⁵⁷ Ehhez társíthatjuk végül az imént említett sénéchal adományát, mely ugyan nem összegszerű, annyit azonban sejthetünk, hogy a többi közül toronymagasan kiemelkedik, ugyanis ő az említett piacon tizenegy *stallum* jövedelmét adta az ispotálynak.

Komoly összeget jelentettek azok a bretagne-i *peagiumok*, melyekből egy meghatározott értékben részesedett az ispotály. Ahogy arra már fentebb utaltam, Konstancia, Bretagne hercegnője 1195 januárjában 5 font értékben sót, majd néhány hónappal később további 10 modius sót adományozott általa birtokolt *peagiumok* jövedelméből.⁵⁸ Az alapító Étienne Marchay az általa hűbérben⁵⁹ birtokolt Angers-i hídpénz egy meg

---

⁵⁵ PORT, *i. m.* n° 5.

⁵⁶ A. D. M-L. Hs. B 118.

⁵⁷ PORT, *i. m.* n° 10.

⁵⁸ PORT, *i. m.* n° 19, 21.

⁵⁹ PORT, *i. m.* n° 8.

nem határozott részét adta az általa kinevezett négy pap megélhetésének fedezetére.⁶⁰ Anjou legnagyobb birtokosa, Maurice de Craon 1200-ban a Szentföldre indulva évi másfél fontot adományozott a champtocéi (Anjou és Bretagne határán, a Loire mentén) *peagium* jövedelméből.⁶¹

Az adományok jogi természetüket és esetleges terheiket tekintve igen változók voltak. Szembetűnő, hogy a legtöbb adomány vagy személyesen az adományt tévő által, vagy rajta keresztül a birtoklás jellege miatt terhekkal, megszorításokkal bír. Pontos behatárolásuk vagy értékük meghatározása komoly gondot jelenthet: alkalmasint ugyan benne foglaltatnak az oklevelekben, a leggyakrabban azonban csak következtethetünk arra, hogy az adomány tárgyát képező birtok vagy épp jövedelem nem részletezett járulékokkal terhes.

Az uralkodói adományok tisztán és tehermentesen kerültek az ispotály kezére.⁶² Világosan értelmezhetőek azok az esetek is, amikor egy feudum adományozására került sor. Geoffroy de Sancé a már említett 20 arpentum szőlőt 3 solidus szolgálatmegváltás fejében adományozza.⁶³ Gyakori, hogy a feudum adományozását egy hűbéres kezdeményezi, majd ezt a hűbérúr további adománnyal toldja meg. Guillaume de Fougère két hűbéresének adományát erősíti meg, majd ezekhez egy további birtokot csatol. A három birtoktestért összesen 10 solidus *servitium*ot kért, valamint kikötötte, hogy az átengedett területen az ispotály nem létesíthet települést, *villát* vagy *burgust*.⁶⁴ Foulque de Mastaz a hűbérese által tett adományt *quiquid de me tenebat et habebat in feodo et censiva*, megerősíti, majd a feudumért a neki mint hűbérúrnak járó egy ló és egy ember szolgálatot (*servitium*), valamint a másik birtokrészért járó cenzust elengedi.⁶⁵ Mastaz fia, Geoffroy Martel apja adományainak megerősítése mellett Pirében (ma Angers agglomerációs körzetében: Empiré) ad birtokot az ispotálynak évi 1 solidus *servitium* fejében.⁶⁶ A feudumok átruházásához kapcsolódó *homagium* tételéről azonban a forrásokban egyáltalán nem esik említés. A későbbiekben viszont, 1264-ből származóan, találunk utalást arra, hogy az ispotályt hűbéreskü tételére próbálták rákényszeríteni, ám az végül mentesült alóla.⁶⁷

---

⁶⁰ PORT, *i. m.* n° 15.

⁶¹ BNF coll. Dom Housseau, n° 2140.

⁶² „...cum omnibus libertatibus et liberis consuetudinibus suis libera et quieta ab omni exactione seculari et ab omni terreno servicio quod ad me pertinet.” PORT, *i. m.* n° 4.

⁶³ PORT, *i. m.* n° 33. Később, 1224-ben, Geoffroy örököse ezt a 3 solidust is elengedi. PORT, *i. m.* n° 88.

⁶⁴ PORT, *i. m.* n° 16.

⁶⁵ PORT, *i. m.* n° 9.

⁶⁶ PORT, *i. m.* n° 18.

⁶⁷ „... 2 sol. Annui servicii quos dicti religiosi eidem militi et eis heredibus absque fide et homagio in perpetuum reddere tenebuntur...”, „... non poterit idem miles dictos priorem et fratres compellere in posterium ad faciendam sibi fidem vel homagium...” A. D. M-L. Hs. B 174 f. s. n.

Bonyolultabb a helyzet, ha az ingatlan nem feudumnak minősült, hanem azt már az adományozó is vagy közvetlenül az adományozott cenzus fejében birtokolta. A probléma itt rendkívül összetett. A korabeli terminológia ugyanis, míg a *feudum* és *censiva* közt világos különbséget tesz, addig ez utóbbi módzatait nem árnyalja. Cenzus volt fizetendő más járulékok társaságában a jobbágytelek után, de az minősülhetett befektetésnek is; a rajta keresztül birtokolt vagyon örökíthető, eladományozható, eladható (az ún. *venda*, azaz a földesúrnak fizetett járulék fejében), vagy elzálogosítható volt. A birtokbavevő részint maga is birtokosnak tekinthető, ugyanis az átruházás földesúri jogok átadásával is járhatott.⁶⁸ A cenzus fejében birtokló lehetett például *miles*,⁶⁹ aki az ingatlant hűbérurától kapta (de nem hűbérbe), vagy épp városi polgár, aki egy egyszeri, jelentősebb összeg kifizetése után évi rendszerességgel fizette a cenzust.⁷⁰ Számos esetben azonban az sem ismert, mi módon jutott a cenzusfizető az ingatlanhoz.

Az említettek alapján az tehát világos, hogy a cenzus kiindulásképp egyfajta földesúri járulékot (*rente seigneuriale*) képzett. A probléma abban van, hogy Anjouban ez a járulék épp a vizsgált korszakban alakul át pusztán gazdasági jellegű teherré (*rente foncière*),⁷¹ azaz itt egy sokszínű, átmeneti állapotnak vagyunk tanúi. Az adományok kapcsán ez ugyan szinte minden esetben felismerhető, további részletek azonban gyakorta ismeretlenek vagy legalábbis homályosak.

Mindezek ellenére viszonylag jól értelmezhetőek azok az esetek, amikor a földesúr adja a saját feudumán található ingatlant egy meghatározott cenzusért. Így Pierre de Brion, aki egy angers-i házat ad az ispotálynak évi 3 dénár cenzus terhe mellett, minden más jogáról lemondva.⁷² Geoffroy de Querqueil (*Carco*) Angers északi szélén található kerteket, szőlőket, présházat, kőfejtőt, továbbá egy városban álló házat ad 23 solidus 6 dénár 3 obulus cenzusért.⁷³ Megtartja bíraskodási jogát (*vicaria*) és az esetleges eladásra vonatkozó illetéket (*venda*), minden más jogáról viszont lemond (*sine alia aliqua consuetudine*).

Ahogy azt jeleztem, nehéz viszont tisztázni a részleteket akkor, ha az adományozott birtok nem az adományt tévő feudumán található, vagy a forrásban egyáltalán nincs utalás birtoklási láncolatra. Itt ugyanis a legritkább esetben szerepel a birtok jogállása vagy az utána fizetendő esetleges cenzus mértéke. 1205-ben Geoffroy Melion özvegye, Theophania egyebek közt angers-i házakat, szőlőket és egy melléképületet adományoz az ispotálynak, melyek az uralkodó és a Ronceray feudumán találhatók.⁷⁴ Az oklevél ugyanakkor nem tesz említést cenzusfizetési kötelezettségről. Robert Martin, akit fel-

---

⁶⁸ D'ESPINAY, G.: *Le droit de l'Anjou avant les coutumes*, Angers 1901, 27–29.

⁶⁹ PORT, *i. m.* n° 9.

⁷⁰ A. D. M-L. B 24. f. 1.

⁷¹ CHEDEVILLE, A.: „Le rôle de la monnaie et l'apparition du crédit dans les pays de l'ouest de la France (XIe-XIIIe siècles)”, *Cahiers de civilisation médiévale* 68 (1974), 320–325.

⁷² PORT, *i. m.* n° 10.

⁷³ PORT, *i. m.* n° 38.

⁷⁴ PORT, *i. m.* n° 35.

vesznek az ispotály szolgálótestvérei közé, egy birtokos, Gautier de Montsoreau feudumán található birtokrészt adományoz, hasonlóképp a terhek minden további pontosítása nélkül.⁷⁵ Szerencsés esetben az 1230-as évek második feléből származó cenzusjegyzék segítségével ugyan néhány ingatlan azonosítható, legtöbbjük azonban a forrás kiadási tételeinek szüksévszerűsége okán továbbra is homályos marad.

Az ispotály saját kezdeményezésére is gyarapította vagyonát. Ez természetesen jelentősebb készpénztartalékot igényelt. Nem csoda tehát, hogy adás-vétel vagy hitelnyújtás esete a korai korszakban csak korlátozottabb számban fordul elő. 1205-ben a már említett Teophania⁷⁶ 50 fontot vesz fel az ispotálytól, melyre évi 100 solidusos részletben vállal törlesztési kötelezettséget. Ehhez az összeghez csatolva, úgymond adományként négy arpentum szőlőt ad egy présházzal, *in perpetuam elemosinam*. Itt tehát az adomány nemcsak fedezetként szolgál, hanem a kamatot is leplezi. Az ispotály továbbá Teophania fiától 60 fontért megvásárolta azokat a telek- és házrészeket Angers-ban, amelyek az anyja által tett, a kölcsöntől egyébként teljesen független adományok kiegészítő részei voltak. Hosszú távon tisztán jövedelmezett annak a cenzusnak a megvásárlása, amelyet az értékesítést megelőzően egy harmadik személy fizetett az eladónak. Erre három példát találunk a vizsgált időszakban. Rodolf *Angelus*-tól⁷⁷ 22 és fél solidus cenzust és supercenzust vásárolt az ispotály 25 fontért, azaz itt a befektetés huszonegy év múlva térült meg, utána viszont tiszta jövedelmet hozott. Sejtethető, hogy az ilyen pénzügyi tranzakciókban résztvevő eladó pénzsűkében volt, és általában úgy kívánt nagyobb összeghez jutni, hogy az uzsorakamatot elkerülje, indítéka azonban nem dokumentált. A másik két esetben az ispotály 10 solidus és 4 dénár cenzust vásárolt 2 arpentum szőlő társaságában szintén 25 fontért, valamint 40 solidus cenzust 34 fontért.⁷⁸ Az arányszámok ingadozása az adott helyzetben fellépő szükség, illetve a kereslet-kínálat függvényéből eredhet.

Találunk példát arra is, hogy az ispotály elzálogosított ingatlant kap lélekváltsággént. Ennek első említése igen korai, még az 1180-as évek második feléből származik.⁷⁹ Később egy másik ügy kapcsán egy, az angers-i hídon található, Geoffroy de Précigné-től származó házat 50 fontért váltott ki az ispotály.⁸⁰

Van néhány olyan esetünk, amikor nehéz eldönteni, hogy valójában piaci érteken történő adás-vételről, vagy pusztán egy adománytétel valamilyen kompenzációjáról van szó. Korszakunkban ez utóbbira számos példa akad. Elbizonytalanító lehet továbbá, hogy esetenként az ellenszolgáltatás összege igen magas. Raynald Gresler adományaiért 34 fontot kapott az ispotálytól.⁸¹ Pétrille Boureau, aki az ispotály java-

---

⁷⁵ PORT, *i. m.* n° 46.

⁷⁶ PORT, *i. m.* n° 35.

⁷⁷ PORT, *i. m.* n° 42.

⁷⁸ PORT, *i. m.* n° 18; A. D. M-L. Hs. B 120 f. 301.

⁷⁹ PORT, *i. m.* n° 10.

⁸⁰ PORT, *i. m.* n° 36.

⁸¹ A. D. M-L. Hs. B 31 f. 2.

dalmasa lesz, a Pruniers-ben található (ma Angers külvárosa) adományozott birtokok után 25 fontot kap, amely összeggel halála esetén végrendelkezhet.⁸² Úgy vélem, hogy itt egy, a mai közgazdasági fogalmak alapján húzott markáns határvonal megállapítása egyes információk hiányában túlzottan merész, más szempontok alapján pedig anakronisztikus volna.

Természetesen a különféle utakon szerzett vagyon birtoklása nem volt mindig problémamentes. Az első mintegy harminc év folyamán hét birtokperrel találkozunk.⁸³ Ezek mindegyike közös megegyezéssel zárult. Hat alkalommal, tehát szinte mindegyik esetben egy, – az ispotály szerint – korábbi adományozást vitattak el a hozzátartozók. A született egyezségek alapján az elvitató vagy egy birtokrésszel, vagy egyszeri pénzjuttatással, de minden esetben kárpótolva lett. A felmutatott igények jogszerűségét tekintve kevés biztosat állíthatunk. A pereket megelőző datálású és rájuk vonatkozó adománylevelekkel egyszer sem találkozunk. Más esetekből tudjuk, hogy az elvitás egyes rokonok számára komolyan jövedelmezhetett,⁸⁴ ebből azonban az említett konkrét esetekre nem vonhatunk le biztos következtetéseket.

Az imént részletezett vagyongyarapodás egy jelentős része tehát alacsonyabb rangú társadalmi rétegektől (lovagok, kisbirtokosok, némi befektetéssel bíró városlakók), származott. A birtokok egy jelentős része, mégha nem is minősült feudumnak, kiterjedésüket tekintve szerényebbek, elhelyezkedésüket nézve pedig kissé elszórtak voltak, rajtuk keresztül az ispotály korántsem elhanyagolható gazdasági szerephez jutott a városban és annak környékén. A fentebbiekkel párhuzamosan pedig megépültek az intézmény működését biztosító első épületek. Az első részletesebb információink az épületegyüttesről 1188-ból származnak.⁸⁵ A forrás először tesz említést a Szent János kápolnáról, egy elülső és egy hátsó kerengőről, utal egy haltározóra, melléképületekre, valamint azokhoz illeszkedő magánszobákra. Az ispotályhoz tartozó épületeket egy fal vette körül, melyről először 1183-ban tesznek említést.⁸⁶ A század végéről (1197–98) pedig már ismert, hogy az ispotály saját, a püspök által felszentelt temetővel is rendelkezett.⁸⁷ Ezeknek az épületeknek egy részét, a kápolnát és a hátsó kerengőt a 13. század első harmadában átalakították, kibővítették, valamint ehhez kapcsolódóan a beteg fogadására megépült az a nagy terem (*grande salle*) mely a nyugat-franciaországi gótika, („gothique angevine”) egy lenyűgözően szép, máig létező opusa.⁸⁸ Ezek az

---

⁸² „...*ipsa haberet de denariis elemosinarie XXV libras Andegavenses in obitu suo ad quiquid exinde vellet facere...*” PORT, *i. m.* n° 11.

⁸³ PORT, *i. m.* n° 13, 17, 20, 41, 46, 50; A. D. M-L. Hs. B 92 f. 11.

⁸⁴ Vö. LEMESLE, B.: *La société aristocratique dans le Haut-Maine (Xie–XIIIe siècles)*, Rennes 1999, 61.

⁸⁵ PORT, *i. m.* n° 12.

⁸⁶ PORT, *i. m.* n° 7.

⁸⁷ A. D. M-L. Hs. B 18 f. 3.

⁸⁸ MUSSAT, A.: *Le style gothique de l'Ouest de la France (XIIe et XIIIe siècles)*, Paris 1963.

építkezések a korai időszakban megalapozott gazdasági háttér nélkül aligha lettek volna vállalhatók.

A fentieket összegezve, a Szent János ispotály megjelenése Angers-ban a 12. század utolsó negyedében két szempontból is jelentőséggel bír. Egyrészt vele a Plantagenet „birodalom” egyik központja jelentőségéhez méltó karitatív intézménnyel gazdagodott. Központi elhelyezkedése, egy alapvetően kézművesek és kereskedők lakta negyedben, közel a városi piacokhoz és ahhoz a hídhoz, amely a Maine folyó felett az egyetlen átjárást biztosította, nem csak a városlakók vagy a környékbéliek, de a távolabbról érkezők számára is ismertté tette. Előkelő alapítása és városon belüli viszonylagos monopolhelyzete pedig nem csupán a rászorulókat, hanem az adományozni szándékozók érdeklődését is felkeltette. Ennek, valamint okos pénzügyi politikájának köszönhetően a 13. század folyamán egy fontos gazdasági és hatalmi pólus lett a városon belül és annak környékén, olyan nagy múltú apátságok mellett, mint a Saint-Serge, Saint-Aubin vagy a Ronceray.

LES DÉBUTS D'UN HÔPITAL À ANGERS
AU TOURNANT DU 12^E ET 13^E SIÈCLE.

La fondation de l'hôpital Saint-Jean à Angers (vers 1175) marque un moment important aussi bien dans le cadre d'une «renaissance hospitalière» en Anjou que dans la vie urbaine d'Angers. Une documentation abondante nous permet de faire une analyse plus profonde concernant les trente premières années (c'est à dire les tous débuts) de l'hôpital angevin. A partir de ces textes, on voit l'hôpital Saint-Jean loin d'être indépendant et à l'écart des querelles sur le plan féodal et institutionnel. Pourtant c'est justement à cette période qu'il se dote des statuts précieux régularisant l'administration et la vie de la communauté. C'est également au début du 13e siècle que l'hôpital, profitant de l'aide indispensable de l'abbaye du Ronceray tient tête à des ambitions expansives des Hospitaliers. Durant ces premières décennies on a créé les constructions fondamentales pour une communauté résidente dans le but des fonctions caritatives, hospitalières, et ecclésiastiques. Il paraît donc, que l'hôpital Saint-Jean se munit, dès le début, d'une richesse économique non négligeable.

Dans la deuxième partie de mon article, j'ai essayé de trouver quelques traits caractéristiques de cette base économique. Evidemment la partie majeure de la richesse vient des donations. Elles concernent presque exclusivement des biens à Angers ou aux alentours, dans un périmètre d'une vingtaine de kilomètres. Cela va expliquer en partie le fait, que l'hôpital Saint-Jean va brouiller (une dernière fois au moyen âge) l'équilibre foncier d'Angers. La répartition sociale des donateurs montre l'intérêt décisif des individus ayant une fortune relativement modeste (petit noblesse, bourgeoisie urbaine qui ont suivis l'exemple d'une fondation illustre). Donc l'initiative venant de la cour Plantagenêt, qui, à côté de la valeur économique des donations primitives donne un prestige indéniable à la fondation, se conjugue avec un vif intérêt d'une communauté urbaine ou périurbaine. Situé très proche du carrefour principal d'Angers, dans un quartier habité par des artisans et des commerçants, il va de soi que son importance économique à Angers ne cessera pas de croître au 13e siècle malgré la concurrence des abbayes angevines aussi prestigieuses que l'abbaye de Saint-Aubin, de Saint-Serge ou de l'abbaye du Ronceray.